

ELAGU KOMI KEEL

Nikolay Kuznetsov

Tartu Ülikool / Eesti Kirjandusmuuseum

Ettekanne konverentsil “Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa II”

Väike-Maarja, 24.–25. aprill 2013

2010. aasta Venemaa rahvaloendusel nimetas ennast komiks (sürja- või iz’va-komiks) 234 655 inimest (2002. aastal oli neid veel 293 406). 59 % nendest oskab enda väitel komi keelt. Ilmselt on silmas peetud keele suulist kasutamist, sest olen veendunud, et komi keeles lugejate ja kirjutajate osakaal on palju väiksem. Minu väide põhineb küll mu enda tähelepanekutel, kuid seda toetavad ka nt ühe 2003. aastal läbiviidud küsitluse tulemused¹.

Keel elab nii kaua, kuni sellel on kõnelejaid. Võibki oletada, et keele elus hoidmiseks piisab vaid keele suulisest kasutamisest. Kuid kõnelejad peaksid kasutama seda aktiivselt. Aga kõige tähtsam on anda keelt edasi lastele. **Igasugused pingutused keele elus hoidmise eesmärgil võivad osutada mõttetuks, kui selles ei räägi vanemad oma lastega ja lapsed omavahel mängides.**

Kahjuks loobuvad paljud vanemad rääkimast lastega komi keeles. Sageli on lastega rääkimine vene keeles juba normiks. Toon näiteks kaks episoodi isiklikust kogemusest. Mõni aasta tagasi alustasid mu õed ja emagi (vanem põlvkond!) suhtlemist mu lapsega päris mitmel korral ikka ja jälle vene keeles ning ma pidin mitu korda neile ütleva, et laps on komikeelne. See näitab, et suhtlemiskeeleks nõ uue lapsega on „vaikimisi“ vene keel, olgugi tema vanem komi. Kui mul sündis teine laps, küsis mu õde ükskord, kas temaga räägin ma samuti komi keeles. Jaatava vastuse peale oli ta siiralt üllatunud ja ütles, et neil räägitakse lastega küll vene keeles. Järelikult katkeb komi keele edasiandmine Komimaal paljudes peredes ära.

Komikeelsetel vanematel on minimaalset ressursi nõudev võimalus õpetada oma lastele ühiskonnas domineerivale vene keelele lisaks veel üks keel. Tuleks vaid kõneleda! Kuid sageli jäetakse see võimalus kasutamata. Ilmselt jääb paljudele lastevanematele enam kui ühe keele valdamise positiivne roll lapse intellektuaalsete ja loominguliste omaduste ning muu kognitiivse võimekuse arenemisel liiga abstraktseks argumendiks. Samamoodi emakeele

---

¹ Nt vaid iga viies komi loeb regulaarselt komi perioodikat ja ligi pooled ei loe kunagi komikeelseid ajalehti. Kirjas kasutab komi keelt sageli vaid 1/5 komi vastajatest ja kunagi ei kirjuta komi keeles umbes pooled. Seejuures on noorte seas keeleoskajate osakaal väiksem kui vanemate seas. Vt lähemalt Конюхов, Алексей К. Современная этнолингвистическая ситуация в Республике Коми (по результатам социологического исследования). – История, современное состояние, перспектива развития языков и культур финно-угорских народов. Сыктывкар, 2004.

tähtsus oma juurte tundmisel ja oma rahva mõistmisel. Samuti keel kui omaette väärtus. Ka etniline patriotism.

Lapse keele valikul juhitud komi vanemad sageli väga praktilistest igapäevaelust tingitud kaalutlustest: komi keele otsene vajadus läbilöömiseks edasises elus – õppimisel koolis, eriala omandamisel, tööl jne. – puudub. Selle taustal peaks komi keele säilimisele ja progressiivsele arengule kaasa aitama **komikeelne õpe kõikidel haridusastmetel** kuni ülikoolini välja. Praegu on komikeelne vaid alusharidus ja seegi ei kehti kõikjal komi lasteaedades. On näiteid selle kohta, et lasteaedades käsitakse kasutama vene keelt, et komi lapsed oleksid valmis koolis vene keeles õppima. Sageli räägivad komikeelsed lasteaiaõpetajad maagi komi lastega vene keeles ja üsnagi tavaline on, et komi vanematel on venekeelsed lapsed.

Arvestades praegust etnoliitikat, ei teki komi õppekeelega koole niipea. Uue haridusseaduse eelnõu, mis läbis 2012. aasta lõpus Venemaa Riigiduumas teise lugemise, tagab kodanike õiguse emakeelsele haridusele ainult võimaluste olemasolul. Ometi on alati võimalik ütelda, et võimalused puuduvad.

Asjakohane on siin võrdlus komi kooliharidusega revolutsioonijärgsel Komimaal, mida iseloomustab väljavõte Ust-Sõssolski maakonna haridusosakonna Komi komisjoni otsusest aastast 1918²: 1) mitte lubada esimese astme komi koolides kahel esimesel õppeaastal teise keele kasutamist peale emakeele; 2) kasutada kolmel viimasel aastal õppekeeleks samuti üksnes sürja keelt; 3) lubada alates kolmandast klassist kuni õppekursuse lõpuni vene keele õpetamist eraldi õppeainena ja sugugi mitte õppekeelena.

Kehtiv keeleseadus kohustab õpetada Komimaa koolides komi keelt. Enamasti õpetatakse seda riigikeele õpetamise programmi alusel, mis on mõeldud neile, kes ei valda keelt lapsest peale, ning venekeelsetele õpilastele. Kuid siin peitub ka tõsine oht komi keele jätkusuutlikkusele. Nimelt on ka osad komi koolid läinud üle komi keele õpetamisele riigikeelena, argumenteerides seda laste niigi hea keeleoskusega (milles ma sügavalt kahtlen) ja vabastades lisatunni teiste ainete tarvis. Kohati paluvad lapsevanemadki vähendada komi keele tunde viidates laste suurele koormusele ja väites, et on parem suurendada nt inglise või prantsuse keeleõppe mahtu.

Komi keele riigikeelena õppimine tähendab paraku seda, et ka paljud komi lapsed õpivad emakeelt võõrkeelena. Niimoodi saavad nad peagi õppida vaid elementaarseid fraase ning lugemis- ja kirjaoskus kannatab veelgi rohkem. Kui veel kodukeeleks lastel pole samuti komi keel, suhtuvad nad sellesse vaid kui ühesse õppeainesse paljust. Komi keelt tuleks õpetada

---

² Vt История коми литературы. Том 3. Сыктывкар, 1981.

siiski emakeelena. Emakeeleõpe on ühe tunni võrra nädalas mahukam ning hõlmab ka raamatute lugemist ja kirjandite kirjutamist.

Keele elujõulisus ja jätkusuutlikkus eeldab kindlasti selle funktsioneerimist nii kõnes kui kirjas, nii paberandjal kui ka eetris, nüüd juba ka internetis ja sotsiaalmeedias. Kuid esmatähtis on siiski keele edasiandmine lastele. Seega tuleb komi lastevanemaid üles kutsuda mitte loobuma rääkimast lastega komi keeles, mitte loobuma emakeeleõppest teiste ainete kasuks ja teha vastavat selgitustööd. Seepärast on ülitähtis komi perede nõ etnokultuuriline kasvatus. See on eeskätt rahvaühenduste tegutsemisala. Kuid ka riik peaks seda tegevust toetama, nii vastavate poliitiliste otsuste vahendusel kui ka rahaliselt.